

ישראל בר : שני מסעים במלחמה הקרה

עוד בשלבים קודמים הביא הסיכסוך הגלובאלי לא אחת לידי התנגשויות צבאיות מוגבלות, בין בצורת מלחמה זעירה, כביוון, באינדונזיה ובאלז'יריה, בין בצורת מיבצע נרחב של צבאות חמושים חימוש קלאסי, כבקוריאה. כל האירועים הצבאיים הללו, על אף כל השוני שבינם, התנכרו בשני סימני-הכר משותפים מבחינת הזמן והמרחב: תקופות-התארעותם ממושכות היו, וזירותיהם — פרט ליוון — השתרעו במרחבים השוליים שבין הגושים הגלובאליים.

בשנת 1956 נתחדשה תופעה בתולדות המלחמה הקרה, ואולי בתולדות המלחמות בכלל: התפתחות כלכלית-סוציאלית ופוליטית במדינות מסוימות פרצה פרצות במבנה-היסוד האסטרטגי של שני המחנות. נתגלה צורך בהליכים נגדיים מסוגים שונים — ובכללם הליכים צבאיים — לשם סתימת הפרצות הללו.

פעולות הרוסים בהונגריה ובפולין, והמשלחת הצבאית הבריטית-הצרפתית במצרים, בעת-ובעונה-אחת כמעט, היו מיבצעי-הסתימה האסטרטגיים הראשונים במהלך המלחמה הקרה; בשלבים הבאים של הסיכסוך נתברר שמיבצעים כאלה הם כנראה הצורה הטיפוסית של הפעלת כוח חמוש בתקופה הנוכחית. על אף הריחוק הגיאוגרפי בין שתי המערכות הללו, ועל אף ההבדל המהותי ביניהן, קשורות הן זו בזו בהדוק: אפשר לומר שאלה הם קרבות בגזרות שונות של אותה תזית.

המערכה השלישית שנערכה באותה עת — התקפת-המנע הנגדית של צה"ל בסיני — שייכת לתחום אחר של תולדות-המלחמות; הייתי אומר: לתחום ש"נתישן". המניעים למערכה זו נבעו מצרכי-היסוד של בטחונה הלאומי של מדינה קטנה, שהתפתחות המלחמה הקרה במזרח הקרוב הטילה עליה את צלליה הכבדים — בלא שיהיה קשר ישר בין התפתחות זו למערכת-סיני. הואיל והמיבצע חל בד-בבד עם המשלחת הבריטית-הצרפתית והיה מכונן נגד אותו אויב — ואם גם מתוך מניעים אחרים ולשם מטרת אחרת — נוצרו, כמוכן, נקודות-מגע מיבצעיות ואסטרטגיות, אך הדברים לא הגיעו לידי התמזגות שתי המערכות.

א

ניתוח משווה של המערכות הללו יכול, כמדומה, לפסוח על פרטים טאקטיים ידועים, שתוארו פעמים רבות, ולהצטמצם בבירור ארבע שאלות עיקריות: קביעת המטרה האסטרטגית, אירגון הכוחות הלוחמים וכוונותם, תיכנון מיבצעי, והתוצאות הסופיות של השתלבות כל הגורמים הללו.

עד 1956 היתה מתיחות מסוגים שונים מביאה לידי התנגשויות מזוינות מקומיות, בייחוד בתחום המערבי — אם נתעלם מן ההתקוממות בגרמניה המזרחית; אותה

שנה חלה בפעם הראשונה התפרצות אדירה וגלויה של תופעות המתיחות, שהיו קיימות גם בתוך הגוש המזרחי.

למותר הוא לנתח כאן בפרטות את גורמי המתיחות הזאת. נצטמצם כאן בסיכום קצר: לא מקרה הוא שדווקא פולין והונגריה נעשו זירה להתפרצות זו. בעבר היו לשתי הארצות הללו קשרים הדוקים אל המערב יותר מלשאר כל ארצות הדמוקרטיה רטיה העממית; בשתיהן נשאו המעמד הבינוני העירוני והחקלאים הזעירים חוקים ביחס; בשתיהן בוצעה ה"מהפכה" על-ידי הצבא הסובייטי, ואילו המפלגה הקומוניסטית המקומית היכתה שרשים רפים בלבד בהמונים, אף מעוררת היתה מחמת סיכסוכים פנימיים ומיבצע-טיהור. התיעוש והקולקטיביזציה הנמהרים, ההשפעות השליליות השונות של המשטר הסטליטרי בתחום האינטלקטואלי והמוסרי, הוסיפו והרחיבו את התהום המפרידה בין המשטר לבין הרוב הגדול של האוכלוסיה. על שאר גורמים שהבשילו את המאורעות הדרמטיים בפולין ובהונגריה בחדשי אוקטובר-נובמבר אפשר למנות את תוצאות מדיניות-המשק, מדיניות-החוץ והמדיניות הצבאית של ברית-המועצות כלפי ארצות הדמוקרטיה העממית, מצד אחד; ומצד אחר, את חילוקי-הדעות האידיאולוגיים במחנה הקומרניסטי כולו, שבעקבותיהם נתחדשה בחריפות-משנה המחלוקת הישנה: משמעת מוחלטת למרכז המוסקבאי, או "בנין הסוציאליזם בדרכים שונות, לפי התנאים המיוחדים של כל מדינה ושל כל עם". ניגודי-דורות לאומיים שלא נתגשרו, בייחוד בין פולנים לרוסים, אף הם פעלו פעולתם. תהליך הדה-סטאליניזציה בברית-המועצות, לאחר הוועידה ה-20, החיש עוד יותר את התפרקותם של חמרי-הנפץ המצטברים.

התפרקות זו סיכנה את שלד-היסוד הצבאי-המדיני של הגוש המזרחי, את אמנת-ורשה. עירעור המשטר הקומוניסטי בפולין ובהונגריה, החלפתו במשטר דמוקרטי פרלמנטרי של מפלגות אחדות, נייטראליזציה של שתי המדינות הללו — כל אלה בהכרח היו גורמים לפחות הפרעה חמורה ברשת הבסיסים של כוחות הקרקע והאוויר הסובייטיים באירופה, ברשת מיתקני-המכ"ם, שדות-התעופה ובסיסי-הטילים שלהם — בלא לדבר על התוצאות שהיתה התפתחות כזאת מצמיחה לגבי שאר המדינות הגרורות, בייחוד לגבי גרמניה המזרחית. התפתחות כזאת בסופו של דבר היתה מגשימה את המטרה הנרחבת ביותר של המערב במלחמה הקרה: הדיפת ברית-המועצות ממעמדה-השליטה שביצרה לעצמה באירופה המרכזית.

חזות זו, שהיתה הרת-סכנות מנקודת-ראותו של הקרמל, חייבה צעדים נגדיים מהירים ונמרצים, אך לא נחפזים. תיכנונם וביצועם נתגלו — מנקודת-הראות של האינטרסים הסובייטיים — כמציאותיים, מכוונים-למטרה, וגם גמישים. תוך שבועיים-שלושה, מסוף אוקטובר עד אמצע נובמבר לערך, ביצעו הרוסים מיבצעים פוליטיים וצבאיים שביטלו את הסכנה של תבוסה חמורה במלחמה הקרה, ולא עוד אלא שסתמו את הפירצה שנבעתה בחומתה של אמנת-ורשה.

נזכיר בקצרה את המיבצעים הללו ואת העיונים שהיו נר לרגליהם של הרוסים:

א) אחד העקרונות שתקפו בצדו בכל מלחמה, בין חמה בין קרה, הוא שיש למנוע את ריכוז כוחות-האויב, לפצלם ולהכותם בעודם מפוצלים. קודם-כל הגשימו הסובייטיים עקרון זה, בצאתם מן ההנחה הנכונה כי בשתי זירות-המאבק של הזמן ההוא, בפולין ובהונגריה, קיימים תנאים חברתיים, מדיניים וצבאיים שונים בתכלית.

ב) בפולין עמדו חלקים חשובים של המפלגה הקומוניסטית עצמה בראש ההתקוממות הלאומית על ההגמוניה הרוסית. לימינם עמדו הצבא, שירותי-הבטחון, ורובו של ציבור הפועלים. אולם מטרתם — המטרה של גומולקה וחסידיו — לא היתה חיסול המשטר אלא ריפורמה של המשטר; לא ניתוק היחסים האסטרטגיים, הפוליטיים והכלכליים עם ברית-המועצות אלא תיקונם. רוח-הרפאים של „רוואנש גרמני“, שהסובייטים היו מעלים אותה באוב בכל הזדמנות באותה, אף היא היתה קשר בין פולין ובין הגוש המזרחי. לא היתה תנועה מאורגנת אנטי-קומוניסטית ואנטי-רוסית שיעמוד בה הפוח לבוא על מקום משטרו של גומולקה.

מצד שני, לא היו תנאים נוחים להתערבות צבאית של הרוסים בפולין. היה עליהם להביא בחשבון את מרחב-המיבצעים הגדול-ביחס ואת עצמתו המספרית של כוח-האויב פולני שעלול היה לעמוד מולם; ואת התנאים הגיאוגרפיים והטופוגרפיים, שאמנם היו מאפשרים לסובייטים להשתלט במהירות יחסית על מרכזי האוכלוסיה הגדולים, אך לפולנים היו מניחים את אפשרות-ההתנגדות המורשת במסורתם הלאומית: מלחמה זעירה ביערות הארץ ובהריה.

ג) חיסול הבעיה הפולנית עלידי מהלומה מהירה של הכוחות הסובייטיים לא נראה אפוא לרוסים. סיכסוך מזוין עלול היה ליהפך לתבערה ממושכת. מוטב היה להתפשר עם הפולנים, והתנאים לכך היו נתונים, פחות או יותר. תפקיד מכריע מילאו כאן לא רק האינטרסים הרוסיים-הפולניים המשותפים — בין אמיתיים ובין מדומים — אלא גם הונגריה, שהרוסים עשו אותה מופת מחריד בהיבט שוויתרו לממשלת גומולקה ויתורים כלכליים ומדיניים. כך מנעו את הסכנה החמורה יותר: פריצת פריצה אסטרטגית בין הקו הקדמי בגרמניה המזרחית לבין העמדה הראשית הרוסית — ועם זאת אותרה התבערה במוקד ההונגרי.

ד) גם בהונגריה השפילו המתכננים הסובייטיים להבין את התנאים המקומיים המיוחדים ולכלכל את הפעולות על פיהם.

תוך זמן קצר התברר כי בהונגריה — שלא כבפולין — נתערערו אשיותיו של המשטר הקומוניסטי; אבדה לו השליטה על הכוחות החמושים של הארץ, וקמו קבוצות פוליטיות וחברתיות שעמדתן אנטי-סובייטית ואנטי-קומוניסטית במפורש, והן היו מוכנות — ומן-הסתם גם מסוגלות — לבוא על מקומו של משטר-הגרורים.

ה) גם התנאים הצבאיים היו שונים בתכלית מן התנאים בפולין. הונגריה היא ארץ קטנה, נטולת עומק, ומועטים בה השטחים היפים ללוחמת-גרילה ממושכת; כן

גם חסרים ההונגרים, להבדיל מן הפולנים, את מסורת הגרילה ואת נסיונה. המוקד העיקרי של ההתקוממות לרוסים היה בודאפשט, והנחתת מהלומה עליה עשויה היתה להביא הצלחה מكرעת.

(ו) בניגוד למצב בפולין לא היו כאן אפוא שום מניעים לגמישות פוליטית, ולעומת זה היו קיימים התנאים להתערבות בזרוע.

משהתאוששו הסובייטים מהפתעתם הראשונה, והרדימו את המתקוממים בנסיגתם המדומה, הנחיתו אפוא את מהלומתם. רשת הבסיסים של הכוחות הסובייטיים באירופה התיכונה והמזרחית איפשרה להם לרכז עדיפות־כוח מוחצת תוך זמן קצר ביותר. עצמה זו הופעלה בדרך ברוטאלית ביותר, וכך גסתמה הפירצה השניה בחומה של אמנת־ורשה.

(ז) כבכל פעולה מוגבלת במלחמה הקרה כך גם כאן היתה אפשרות של התרחבות הפעולה משום התערבות מצד היריב העיקרי — כלומר, המחנה המערבי. הסובייטים ניצלו את „המטריה האטומית” שלהם ואת השפעתה המרתיעה כדי לסכל התערבות כזאת עוד בשלב התיכנון.

(ח) אפשרות אחרת במלחמה הקרה היא: התערבות המחנה היריב לא באמצעי־לחץ צבאיים אלא באמצעים מדיניים־מוסריים, בתוך השאר — באמצעות הפורום של האו"ם והמנגנון שלו. הסובייטים העריכו נכונה את היעילות המעשית של גורם זה. הם פעלו מתוך הנחה ששום החלטת־גינוי של הארגון הבינלאומי לא יהיה לה משקל אם לא תישען על נכונות המחנה המערבי לפעולות מוחשיות. הואיל ולא היתה נכונות כזאת, לא החשיבו הסובייטים לא את החלטות האו"ם ולא את ההתמרמרות המוסרית של דעת־הציבור במערב — ומבחינה אסטרטגית עלה חשבונם יפה.

(ט) כל אפשרות של התערבות מבחוץ נמנעה בזכות מהירות המיבצע: כאמור, רשת הבסיסים וקווי־התחבורה הסובייטית בפולין, ברומניה, בצ'כוסלובקיה ובגרמניה המזרחית איפשרה היערכות־בזק של יחידות חזקות של חיל־שריון, חיל־רגלים ממוכן וחיל־אוויר. כמובן לא עיכבה אף אחת מן המדינות הגרורות את תנועות הצבא הסובייטי, ואף אחת מהן לא טענה שתנועות אלו אינן תואמות את אמנת־ורשה.

איש לא ציפה לכך שארצות הדמוקרטיה העממית באירופה המזרחית תסתייגנה באיזו צורה שהיא מן הפעולה הסובייטית. אבל ראוי להטעים שגם מדינות קומוניסטיות, שאותן זמן היו בינן לבין מוסקבה חילוקי־דעות ניכרים בתחום האידיאולוגיה, זיהו בלא שום הסתייגות את האינטרסים האסטרטגיים של ברית־המועצות עם האינטרסים של הגוש המזרחי כולו. אף טיטו, הכופר הנייטרליסטי, לא העז לנקוט עמדה ברורה וגלויה נגד פעולת הדיכוי בהונגריה.

(י) המיבצע לסתימת הפירצה במחנה הקומוניסטי נתברך אפוא בהצלחה גמורה משום שכל התנאים להצלחה היו נתונים מראש: קביעה ברורה וחד־משמעית של המטרה, גמישות בביצוע, ויתורים, פשרות ושימוש באמצעי־הרגעה פוליטיים

כלכליים במקום שהיה הכרח בכך, או דיכוי ביד חזקה במקום שאפשר. ניכר התיאום בין המטרה ובין אמצעי השגתה: מערכת מתוכננת היטב של בסיסים וקווים תחבורה, הפועלת בלא חיכוכים ומאפשרת ריכוז כוחות לוחמים שעצמתם, ציודם והיערכותם תואמים במדוקדק את תכנית-המיבצע. כל הגורמים הללו העניקו לביצוע הטקטי אותו קצב מהיר ואותה תנופה ברוטאלית, אשר יחד עם מטריית ההרתעה האטומית מנעו את התרחבות הסיכסוך אף מנעו התערבות פוליטית מוסרית מבחוץ. בסיפומו של דבר היה המחנה הקומוניסטי מסוגל אפוא לא רק להשלים במהירות ובהצלחה את מיבצע-ההגנה לשמירת האינטרסים האסטרטגיים שלו, אלא להתכונן בתוך כך גם למהלומת-מיתקפה נגד מיבצע דומה של המערב במזרח התיכון.

ב

המחנה המערבי, לעומת זה, לא היה מסוגל אף להגיע לכלל הסכמה בהערכת משמעותה של הלאמת תעלת-סואץ...

את עמדתה של בריטניה הגדירה ראש-המשלה אז, סיר אנתוני אידן, בנוסח זה: „כמובן רצוי היה לישוב את בעית-סואץ בדרך משאומתן... אך כל פתרון שיהיה בו משום חיזוק מעמדו של הרודן המצרי תהיה לו השפעה הרת-שואה על מעמדה של בריטניה באפריקה ובאסיה“. תפיסה זו מטעימה בראש-וראשונה את הסכנה לפרסטיז'ה המדינית של בריטניה ולאינטרסים הכלכליים שלה, שנפגעו מחמת ההפקעה החדצדדית של תעלת-סואץ, שהיתה עורק-החיים של האימפריה הבריטית.

הצרפתים מצדם הדגישו את הבחינה הבינלאומית של בעית-סואץ והמשטר הנמצרי לגבי מצבו הכללי — המדיני והאסטרטגי — של המערב. התמיכה המסועפת של משטר זה במרד האלזירי גרמה מפבר — בעקיפים — צימצום ניכר בכוחות נאט"ו באירופה. פאריז לא זו בלבד שהעריכה את הפקעת התעלה על-ידי נאצר מנקודת-הראות של התוצאות הכלכליות הקרובות אלא אף ראתה בה מעשה סמלי במסגרת של התפתחות מרחיקת-לכת הרבה יותר, שלב נוסף בתמרון מקיף מצד הקומוניסטים שתכליתו לאגף את הברית צפון-האטלנטית בדרך המזרח התיכון ואפריקה — תמרון שראשיתו היתה עסקת-הנשק הצ'כית-המצרית.

עמדת האמריקאים נשארה הססנית ומעורפלת גם לאחר כשלונה של ועידת-לונדון לביורו פרשת ההפקעה ולאחר כשלונה של שליחות-התיווך של ראש ממשלת אוסטרליה, מר ר. מנויס. מצד אחד ראו במעשהו של נאצר תקדים מסוכן לאינטרסים ולטריטוריות שלהם, אף לא התעלמו מן הפרספקטיבה הרת-הסכנות של שיתוף-פעולה הדוק בין המשטר המצרי לגוש המזרחי. מצד אחר חששו שיתוף-פעולה זה יהודק דווקא מחמת לחץ מערבי כבד על נאצר, כל שכן בעקבות התערבות צבאית מערבית. ארצות-הברית הטיפה לבינאום תעלת-סואץ ולניהולה על-ידי „ארגון המשתמשים בתעלה“, שנוסד אז. אבל איך אפשר היה לכופף את מצרים שתסכים להצעה זו בזמן שסירבה אפילו לדון בה? הנסיון לעשות כן

באמצעות האו"ם נכשל — כפי שאפשר היה לחזות מראש — נוכח התנגדותם של הגוש הסובייטי, הגוש האפרו־אסיאתי והגוש הערבי.

את יחסה השלילי של המעצמה הראשית בנאט"ו לשימוש בכוח־הזרוע הגדיר מיניסטר־החוץ המנות, פוסטר דאלס, בלשון זו: „פעולה כזאת נוגדת לא רק את מגילת האו"ם אלא גם את חוזה נאט"ו". אמנם האמריקאים לא הציעו שום אלטרנטיבה חיובית לפעולה כזאת. גם האלטרנטיבה היתה יכולה להיות רק שורת אמצעים של לחץ כלכלי על מצרים: הקפאת הפקדונות המצריים בארצות המערב, דחיקת הכותנה המצרית משוקי אירופה על־ידי הצפתם בעדפי כותנה אמריקאית, וכצעד החשוב ביותר — חרם על תעלת־סואץ. צעד אחרון זה היה מחייב מאמץ כספי וטכני עצום מצד המחנה המערבי, ובראש־וראשונה הענקת אשראי של 500 מיליון דולר לפחות, מארה"ב לבעלות־בריתה האירופיות, לשם מימון קניות־נפט בארה"ב במקום הנפט של המזרח הקרוב. חישובו ומצאו שהחרמת התעלה תצריך עוד שני מיליארדים דולאר להרחבת צי־המיכליות ורשתות־הצינורות, אף גם תשפיע השפעה שלילית על כל מבנה־המחירים בעולם המערבי.

אמצעי־תגמול כלכליים היו מטילים אפוא מעמסה כבדה על הגוש הדמוקרטי, אבל אפשר היה להניח שסופם לתת פרי.

כלום אפשר היה להשיג אותן תוצאות, או אף טובות מהן, בפחות הוצאות — על־ידי פעולה צבאית? כדי להשיב על כך היו מתכנני מיבצע כזה צריכים להשיב תחילה על שלוש שאלות.

ראשית — האפשר להשיג בכוח־הנשק את המטרה המינימלית של המערב: הבטחת התנועה בתעלה באין מפריע ובינאום התעלה? עיון בנתונים הגיאוגרפיים והטקטיים בהכרח היה מעלה תשובה שלילית. אמנם נראה היה שאפשר להשתלט במהירות על רצועת־קרקע לאורך נתיב השיט ועל המיתקנים הבריטיים הישנים באזור, בטרם יהיה סיפק בידי המצרים לפתוח בפעולות נגדיות יעילות. אך נסיון הבריטים בשנים 1953-4 הוכיח שאיזור זה לבדו, שאספקת מזונותיו ומימיו תלויה בעורף, אין להחזיק בו אף נגד פעולות־פרטיזנים מצומצמות, כל שכן לא מול התנגדות צבאית סדירה.

מכאן נבעה בהכרח השאלה השניה: הלא מוטב לחתור מיד למטרה המקסימלית — מהלומת־הכרע נגד הצבא המצרי כולו וסילוק משטרו של נאצר, שהוא ראש־גשרי בכוח לאסטרטגיה הסובייטית במזרח הקרוב? השגת מטרה זו חייבה מיבצע־התקפה נרחב יותר, שמרכזו־הפובד שלו מופנה נגד קאהיר ואלקסנדריה, ולאחר הצלחתו — כיבוש מצרים למשך זמן ניפר. מבחינה צבאית היה פתרון כזה בגדר האפשר, והמתקפים היו זוכים בחופש־תימרון יותר מאשר באיזור־התעלה.

אולם כאן הזדקק כבעיה עיקרית לא חופש־הפעולה הצבאי אלא חופש־הפעולה הפוליטי. כלום יכול משהו להעלות בדעתו שהמחנה הדמוקרטי יעשה במצרים כמעשה הרוסים בהונגריה? היפירו המוני מצרים ושאר מדינות הליגה הערבית בממשלה אנטי־נאצרית, נשענת על כידוני המערב? והתימצא במצרים איזו סיעה

פוליטית שתהיה נכונה ליטול עליה תפקיד זה ולהזדהות עם הגוש המערבי? הצגת הבעיות היא לבדה מגלה את ההגבלות האורגניות המכריעות — הגבלות שאי אפשר היה לעקפן — המצרות את צעדי המחנה הדמוקרטי במלחמה הקרה, להבדיל מן המחנה הקומוניסטי.

אם עיון מפוכח והגיוני מעלה את המסקנה שהמטרה האסטרטגית המינימלית — בינאום איזור־התעלה בכוח — לא תיתכן מבחינה צבאית, והמטרה האסטרטגית המקסימלית — הפלת משטרו של נאצר — לא תיתכן מבחינה פוליטית, הרי שנותרה שאלה שלישית, חמורה עוד יותר: מאחר שארה"ב, הפורשת את המטריה האטומית שלה על המחנה המערבי כולו, הסתייגה מהשקפות בעלות־בריתה, הימצאו בכלל התנאים המינימליים למיבצע מוגבל במסגרת המלחמה הקרה?

עד היום אין זה ברור אם, ובאיזו מידה, היתה עובדה זו לנגד עיניה של ההנהגה הבריטית־הצרפתית בשעה שקבעה קביעה סופית את כוונותיה במערכה נגד מצרים. מתוך מה שנודע עד כה אפשר להסיק שעל אף הכל נטתה השקפת הצרפתים למיבצע נרחב יותר — כלומר, מיבצע המכוון נגד משטרו של נאצר — ואילו הבריטים ראו בדרך־כלל בהפגנת־כוח מוגבלת, כגון תפיסת אוזר־התעלה, פתרון שיאושש את הפרסטיז'ה הרוספת של המערב, ולא עוד אלא שבעקיפים יהיה בו גם כדי לערער את משטרו של נאצר.

בשלבים הראשונים של סיכוס־סואץ לא היתה עמדה זו מיוחדת לממשלת אידן; גם האופוזיציה — מפלגת־העבודה — הזדהתה עמה הזדהות מרחיקת־לכת. עוד ב־2 באוגוסט אמר מנהיג מפלגת־העבודה גייטסקל: „אין אנו יכולים לשכוח שלא פעם דיבר נאצר על תכניות לכוונן אימפריה ערבית מן האוקיינוס האטלנטי עד המפרץ הפרסי. הוא נשא נאו־מי־הסתה נגדנו, ביצע נסיונות־הפיכה בירדן ובמדינות ערביות אחרות, אינו חדל מלאיים על ישראל ומלהכריז על כוונתו להשמידה, אם יוכל. הרי כאן הודאה בכוונות־תוקפנות. מובן שעלול להיוצר מצב בו נצטרך להשתמש בכוח — מתוך התגוננות, או במסגרת של אמצעי־התגוננות קיבוציים... לדעתי זכאים אנו להגיב תגובה חריפה על צעדיו של נאצר... לו ישבנו בחיבוק ידיים היה הדבר מביא תוצאות קשות מאד לנו ולכלל מעצמות־המערב...”

אבל בתוך שבועות מעטים, עם קרוב המועד לפעולה צבאית מוחשית נגד מצרים, חל מפנה מעמיק בדעת־הציבור הבריטית. ב־6 בספטמבר התנבא העתון הליברלי רבי־השפעה, „מנצ'סטר גרדיאן“, להתפתחות זו: „...אם ננסה לפתור את בעיית־סואץ במלחמה לא נבטיח בזאת את אספקת הנפט שלנו אלא נפתח את שערי המזרח הקרוב בפני הרוסים... אם תנקוט הממשלה פעולות־זרוע תהיינה התוצאות: עירעור הברית עם אמריקה, בידודה של בריטניה בתוך חבר־העמים שלה, גינויה במוסדות האו"ם, הקרבת חייהם של בריטים ומצרים בלא שום תועלת, ולבסוף — חסימת התעלה ועיפוּבה של אספקת הנפט. כל אלה יביאו תועלת רק לאסטרטגיה הסובייטית במזרח התיכון“.

שורות אלו משקפות לא רק את שינוי ההשקפות במפלגת־העבודה; שותפים

להשקפות החדשות הללו היו חוגים נרחבים של מפלגת-השלטון, אף כמה מן המיניסטרים של ממשלת אידן עצמה.

מבחינת תנאי-היסוד הראשון של כל מיבצע צבאי — קביעת המטרה האסטרטגית — נוכל לסכם כך את מצבו של המערב: המחנה הדמוקרטי היה מפוצל לגמרי. לא היה בידו לפתח אסטרטגיה משותפת והערכה משותפת של המצב. לא זו בלבד שניגודי השקפות הפרידו בין אמריקה, חברי-העמים הבריטי ורבות ממדינות אירופה המערבית מזה לבין בריטניה וצרפת מזה אלא שגם שתי מעצמות אלו לא היו תמימות-דעים כלל בינן לבין עצמן, לא ביחס לניתוח העקרוני של המצב ולא ביחס למסקנות המעשיות שיש להסיק ממנו. מה רצו להשיג בהפעלת הכוחות הצבאיים, ואם אפשר היה להשיג זאת בכלל — נראה ששתי השותפות לא ביררו שאלה זו עד למיצוי מסקנותיה האחרונות והתשובה עליה נשארה מעורפלת, פחות או יותר. יתר על כן, ממשלת-אידן לא הנתה מתמיכה מלופדת של אומתה, ולא עוד אלא שלא כל חברי-הממשלה סמכו ידיהם על צעדיו של ראש-הממשלה. אי-הבהירות והפיצול במישור המדיני והאסטרטגי השפיעו, כמובן, השפעה מרחיקת-לכת על ההכנות הצבאיות.

אמנם גם כאן אפשר לדבר על השפעת-גומלים. לו היו מפעילים את כוחות בריטניה וצרפת כתגובה מידית על צעדו ההפגנתי של נאצר, לא מן הנמנע הוא שהאווירה הפוליטית לפחות — בין דעת-הציבור הבינלאומית ובין דעת-הציבור בבריטניה ובצרפת — היתה נוחה יותר. לפי שעוד בלילה שלאחר נאומו הנודע של הרוזן המצרי הוזמנו ראשי-החילות הבריטיים לישיבת-הממשלה, אפשר לשער שאידן עיין, לפחות, בצעד חריף ומהיר כזה מיד.

אלא שהדבר לא ניתן לביצוע, מכל-מקום מפאת היעדר כל כוונות צבאית של המערב בכלל, ושל הבריטים בפרט. בריטניה וצרפת הקדישו את עיקר מאמציהן בתחום החימוש, התיכנון והאירגון למסגרתה של הברית האטלנטית. מסגרת זו, שלה מטות בינלאומיים ובסיסים אטומיים ויחידות הנועדות למלחמה חמה, לא באה בחשבון לביצוע פעולה באזור-סואץ. אדרבה, בגלל יחסם השלילי של האמריקאים הוסתרו כל ההכנות למיבצע זה מעיניהם של מוסדות גאט"ו. לפיכך היה צורך באילתור מופלג של מנגנון הפעולה הצבאית למטרה מוגבלת במסגרת המלחמה הקרה.

מלכתחילה נתקל אילתור זה במכשולים ניפרים. רובם הגדול של הכוחות הצרפתיים, שבאו בחשבון למיבצע זה, היו עסוקים באלז'יריה.

הבריטים הטעו תמיד שבצד יחידותיהם המוצבות לרשות מפקדת גאט"ו הם מקיימים גם עתודה אסטרטגית ניידת, ומערכת-בסיסים מיוחדת, לשמירת האינטרסים של האימפריה. בדיקה מעשית של העובדות העלתה כי העתודה האסטרטגית כללה בעיקרה את חטיבת-הצנחנים ה-16, בעלת שלושה גדודים, וגם היא היתה זקוקה לגיוס אנשי-מילואים להשלמת תקנה. לא היו מטוסים-תובלה וציוד די-הצורך אף ליחידה קטנה זו, ולפני הפעלתה היתה היחידה זקוקה לאימונים נוספים.

האוגדה המוטסת העשירית הצרפתית, מצבה היה טוב הרבה יותר מבחינת האימון, החימוש והתובלה; אולם יחידותיה היו פזורות באלז'יריה — והוא הדין גם ביחידה אחרת שהובאה בחשבון לצרכי מיבצע־סואץ: האוגדה הממופנת השביעית. מן היחידות הבריטיות, שהיו פנויות למיבצע זה, נמצאו חטיבת־הקומאנדו השלישית ורגימנט־השריון הששי במאלטה, אוגדת־השריון העשירית בלוב ואוגדת־הרגלים השלישית באנגליה. כינוסם והיערכותם של הכוחות שנועדו למיבצע נגד מצרים היו אפוא ענין ממושך ומיגע, כרוך בבעיות מסובכות של תובלה ואספקה למרחקים ניפרים בים ובאוויר. מגרעות אלו קצתן אפשר היה לתקן בתיכנון מוקדם גאות ובאמצעות מערכת־בסיסים, הפועלת בלא מכשולים, בקרבת מרחב־המיבצע. לתרומה זו ציפו, כמובן, בראש־וראשונה מצד הבריטים.

אך נתברר שמערכת־הבסיסים ההיא היתה חיוני־בדים, פחות או יותר, לוב וממלכת היירדן הבהירו שלא תרשינה לבריטניה בעלת־בריתן להשתמש בבסיסיה על אדמתן כנגד מדינה ערבית אחרת. קפריסין, שהמדיניות הבריטית תיארתה משך רב כמצודה קדמית לחיפוי על התערבות מערבית במזרח הקרוב, אין לה לא נמל עמוק־מים שאפשר לרכו בו צי־משלוח ולא שדות־תעופה מודרניים היפים להפעלת כוחות־אוויר ניפרים. בסיס היציאה נגד מצרים, הקרוב ביותר אחרי קפריסין, היה מאלטה, המרוחקת 1.600 ק"מ מן היעד. כשם שהיעדר הפוננות מצד הכוחות הבריטיים והצרפתיים ופיצולם מנעו תגובת־בזק על הפקעת תעלת־סואץ, כך נתחייבה מן ההזנחה הטכנית־הלוגיסטית של המערכת הבריטית המסקנה שלא רק ריכוז הכוחות אלא גם המערכה עצמה יתנהלו בקצב אטי לפי הערך, שפן מהפלגת צי־משלוח ממאלטה ועד לנחיתה על חוף מצרים יוצרכו לעבור ששה עד תשעה ימים.

התברים הצרפתים במטה הצבאי המשותף שהוקם לצורך המיבצע הציעו, כידוע, תכנית שהיה בה כדי לתקן במידה רבה את הסיפויים המיבצעיים של הפעולה, אם גם לא את סיפוייה האסטרטגיים.

תכנית זו קיבלה את קביעת המטרה המוגבלת של הבריטים — הפרובלמטית כשלעצמה — כלומר, השתלטות על אזור התעלה בלבד, אך ביקשה להגשימה בשיטה נועזה, מבוססת על האפשרויות והאמצעים של טכניקה צבאית מודרנית: הפעלת חיל־מחץ מצומצם לערך, מורכב צנחנים וחיל־רגלים מוטס, בתמיכה שיטתית של חיל־האוויר. כוח מעולה כזה, קטן לערך, לא יודקק לבסיסים גדולים ומרוחקים יותר ויוכל להסתפק בעיקר בבסיסיה של קפריסין, על אף ליקוייהם. מיבצע נחיתה מן האוויר היה מאפשר לתפוס בבת־אחת את אזור־התעלה לכל ארכו, לזכות שוב את המערב בגורם־ההפתעה שנתקפח מחמת ההכנות הממושכות ומלחמת־העצבים הפוליטית, ולחולל הלם פסיכולוגי במחנה היריב. ולא עוד אלא שהתפתחות מהירה כזאת לא די שהיתה מכבידה על המצרים בכיצוע הליכים נגדיים, טקטיים ומיבצעיים, אלא שהיתה מעכבת גם הליכים נגדיים מדיניים־אסטרטגיים במסגרת בינלאומית.

על יסוד הערכתם את כוח-הלחימה של המצרים סבורים היו הצרפתים שאפשר לוותר בכלל על נחיתה בקנה-מידה גדול, וכך ייתכן לצמצם בהרבה את הקשיים מצד רשת הבסיסים וההכנה הלוגיסטית.

המתכננים הבריטים מצדם לא קיבלו את התפיסה הזאת, ולעומתה פיתחו שתי תפיסות מנוגדות בתכלית זו לזו. האחת היתה התפיסה של „אופנסיבה אווירית פסיכולוגית“, שהיתה מבוססת על החולשה הפוליטית והצבאית של המשטר המצרי: הפצצת מטרות מסוימות, כגון שדות-תעופה, מחנות-צבא, תחנות-ראדיו וכו', מלווה מיתקפת-כרוזים על האוכלוסיה האזרחית, תספיק למילוי המשימה המיבצעית והאסטרטגית כאחת. התכנית השניה שהציעו הבריטים יצאה מן ההנחה שהכוחות המצריים יוכלו כבר להפעיל את רוב הציוד הסובייטי שקיבלו, וכבר השלימו את הריאורגניזציה והאימון בציוד החדש, שבהם הוחל בסוף 1955. כנגד יריב, שלפי הערכתו של שירות-הביון הבריטי עמדו לרשותו לפחות 300 טנקים בינוניים וכבדים, 180 מטוסי-קרב סילוניים ו-50 עד 60 מפציצים סילוניים, והמסוגל להעמיד במערכה שלוש עד ארבע אוגדות-רגלים, אוגדת-שריון אחת ויחידות-מיליציה לרוב — לא תיתכן כלל „אופנסיבה פסיכולוגית“, ומהלומת-בזק של יחידות-צנחנים תהיה אך קלות-ראש שאין לה כפרה. רק מיבצע שיטתי בסגנון ה„קלאסי“ של מלחמת-העולם השניה מסוגל להביא את ההצלחה: תחילה — שיתוק חיל-האוויר המצרי על-ידי הפצצות שיטתיות, אחר-כך — יצירת ראש-נחיתה מוגבל, וכגולת-הכותרת — נחיתת ארבע עד חמש אוגדות, מסייעות בתותחים ובנושאות-המטוסים של הציים המאוחדים של צרפת ובריטניה בים התיכון. אף צי-המשלוח יש להבטיחו מפני כל צרה שלא תבוא, בייחוד מפני התקפת צוללות. המתכננים הבריטים הביאו בחשבון גם אפשרות של התערבות סובייטית, אף כי לא הגדירו את השיטה הצבאית המוחשית של התערבות כזאת ולא את רקעה הבינלאומי.

כידוע הכריע הפיקוד העליון הבריטי לטובת השיטה השניה. ביצוע תכנית כזאת חייב כינוס 140 אניות-מלחמה, 160 אניות-תובלה ונחתות, 500 מטוסים, 75,000 איש ו-15,000 כלי-רכב ממונעים — כוח שלא רוכז כמהו מאז נחיתתם של כוחות-הברית בחוף נורמאנדי. אולם אז היו בסיסי-הפלישה סמוכים ליעדי-המיבצע, ואילו עכשיו הכרח היה להביא את רוב היחידות הצרפתיות מאלזיר וממארסי (מרחק כ-3,000 ק"מ), ואת רוב הכוחות הבריטיים ממאלטה (מרחק 1,600 ק"מ) או מבריטניה עצמה (מרחק 4,500 ק"מ). הניגוד בין המצב הגיאוגרפי וכושר-ההספק של מערכת-הבסיסים של מעצמות-הברית במזרח הקרוב ובין עצמתו של חיל-המשלוח של הברית (ששום צורך ממשי לא הצדיקה, כפי שנתברר לאחר מעשה), לא די שהוסיף והכביד על מנגנון האספקה והמינהל ועל ההיערכות אלא אף השפיע בהכרח על אורך-הזמן בין ההכנה המיבצעית להפעלה הטקטית, וכן על מהירות ההפעלה ותנופתה. לכן ביקש המפקד-הראשי הבריטי, הגנרל קייטלי, מן ההנהגה המדינית שהות של עשרה ימים, לפחות, בין הפקודה ל„התנעת“ המיבצע ובין הנחיתה על חוף מצרים.

וכאן נתחדש התהליך המסובך של השפעת הגומלים בין המישור הפוליטי ובין המישור הצבאי.

הממשלה הצרפתית — שלא היו לה „נקיפות־מצפון” — ראתה בהתערבות הצבאית נגד משטרו של נאצר מעשה מוצדק להגנת המבנה האסטרטגי המערבי במסגרת המלחמה הקרה. בעיניה היתה זו מוצדקת לא פחות ממהלומת הרוסים בבודאפשט, למשל; ורוב הציבור הצרפתי תמך בהשקפתה זו.

הממשלה הבריטית, לעומת זה, שעמדה מול תמורה בדעת־הציבור הבריטית והוצרכה להתחשב בהתנגדותם של אחדים מחבריה שלה ובעמדתה השלילית של אמריקה, ביקשה הסוואה מוסרית, מין „מניע־של־כבוד”, לפתיחת המערכה. אמתלה כזאת ראתה הממשלה הבריטית בהתקפת־המנע הנגדית של צבא ישראל על ריכוזי הצבא המצרי בחצי־האי סיני, שנפתחה ב־29 באוקטובר, מתוך נימוקים שונים בתכלית ובמטרה שונה בהחלט. כאן אף לא התחשבה בעובדה שבזמן ההוא היו היחסים בין בריטניה לישראל מתוחים ביותר. עוד באמצע אוקטובר, לאחר מיבצע־תגמול ישראלי נגד פדאיון מצרים שפעלו מתוך שטח הממלכה הירדנית, איים מיופה־הכוח הבריטי בתל־אביב בהתקפה צבאית על ישראל, בהסתמך על חוזה־הברית הבריטי־הירדני.

עכשיו ראה אידן מקום להציג את המיבצע נגד מצרים, שתוכנן מכבר, כפעולת־משטרה שתכליתה להשכיח שלום. בעת־ובעונה־אחת עם האולטימטום לישראל ולמצרים הוצאה הפקודה לגנרל קייטלי לפתיחת־המיבצע, ובה פורטו שלש מטרות: הפסקת מעשי־האיבה בין שתי המדינות — התיצבות חיל־המשלוח הבריטי־הצרפתי בין כוחותיהם של שני הצדדים הלוחמים — כיבוש פורט־סעיד, אסמעיליה וסואץ. כידוע לא היו לנסיון־הסוואה זה שום תוצאות חיוביות בתחום המדיני־האסטרטגי, אבל תוצאות שליליות מבחינה מיבצעית היו לו והיו — שכן הוצרך עתה הגנרל קייטלי להתניע את מנגנונו המסורבל והמסובך לא תוך עשרה ימים אלא תוך עשר שעות.

ולא היתה זו ההתערבות החמורה היחידה של ההנהגה המדינית במערכה הצבאית. לאחר שכבר נפתחה המערכה, ב־4 בנובמבר, הודיעו לגנרל קייטלי שאינו יכול לסמוך על הפעלת אוגדת־השריון העשירית, מלוב, כפי שנכלל בתכניתו; במקומה הובטחה לו חטיבת־הרגלים השלישית, שחנתה עדיין באנגליה.

לביצוע הטקטי עצמו נקבעו בתכנית שלבים אלה: מ־31 באוקטובר עד 4 בנובמבר — שיתוק חיל־האוויר המצרי על־ידי הפצצות מתמידות; ב־5 בנובמבר — הקמת ראש־נחיתה אווירי על־ידי גדוד־צנחנים בריטי בפורט־סעיד ורגימנט־צנחנים צרפתי בפורט־פואד; ב־6 בנובמבר — התחלת הנחיתה בפורט־סעיד; כיבוש אסמעיליה ב־8 בנובמבר, וכיבוש סואץ ב־11 בו.

משהושלם השלב הראשון בלא תקלות, שוב תבעו החברים הצרפתים של מטה חיל־המשלוח להחיש את קצב־המיבצע. בייחוד חידשו את הצעתם המקורית בדבר נחיתת־בוק אווירית לכל אורך איזור־התעלה. הם הדגישו, מצד אחד, כי הסיכון

הטקטי הוא מינימלי, משום שלא די שחילהאוויר המצרי כבר שותק אלא שגם רוב כוחות-היבשה המצריים בחצייהאי סיני הושמדו בינתיים; מצד שני גברה והלכה משעה לשעה הסכנה של פעולות-נגד אסטרטגיות-מדיניות מצד ברית-המועצות וארצות-הברית, באמצעות האו"ם. אולם ההנהגה הבריטית דבקה בשיטת-המערכה המקורית.

זכור, הופסקה המערכה 48 שעות לאחר נחיתת הצנחנים. אפילו פרק-זמן זה לא נוצל במהירות ובמרץ הנאותים — בין משום הפרעות ברשת-הקשר של כוחות-הברית בין מפאת ההנחיות של הממשלה הבריטית, שציותה על כוחותיה לנהוג זהירות מופלגת ולחוס על האוכלוסיה.

ההתנגדות הממשית של המצרים לא היתה ניפרת כלל. היא באה מצד מיליציות מאולתרות יותר מאשר מצד יחידות סדירות. אך ברובזמן נפתחה המיתקפה הנגדית האסטרטגית של הגוש המזרחי, בראש-וראשונה באמצעי הלוחמה הפסיכולוגית: איגרות-איומים, שידורית-עמולה, שמועות על תנועות-צבא, על ריכוז להקי מטוסים סובייטיים בשדות-התעופה של סוריה, על משלוח מתנדבים וכו'; ומצד אחר — על-ידי ניצול מנגנונו של האו"ם.

אך הכשלון הסופי של המיבצע הבריטי-הצרפתי נחתך לא משום החלטות האו"ם, גם לא משום תמרוני המלחמה הקרה של הסובייטיים, אלא מתוך שהללו זכו לבעלת-ברית בלתי-צפויה.

הרוסים יכלו להתעלם מחלטות האו"ם, משום שברור היה להם מראש כי ההחלטות לא תסתייענה בפעולות מוחשיות של המערב, הואיל והמטריה האטומית של ברית-המועצות שמרה על מיבצע-הדיכוי בהונגריה.

לא היה ביטוח-משנה כזה למיבצע הבריטי-הצרפתי. אדרבה, המעצמה האטומית של המחנה המערבי, היא ארה"ב, לא די שבשלב הראשון של מיבצע בעלות-בריתה עשתה כל מה שביכלתה לעכבן — תנועות הצי הששי האמריקאי בים התיכון, הצבת אניותיו באלקסנדריה לשם שמירה עקיפת על הצי המצרי, ניצול הוצאת אורחים אמריקאים למניעת ההפצה של שדה-התעופה הקאהירי — אלא שממש סייעה בידי ברית-המועצות, ואם גם שלא בכוונה, הלחץ הכלכלי על בריטניה, הודעת הנשיא אייזנהאור שאין סיכוי לעזרת ארה"ב אם יופעלו מתנדבים סובייטיים — אלה היו הביטיים הקיצוניים, אף כי לא היחידים, של שיתוף-פעולה משונה זה.

נבואות-השחור של "מנצ'סטר גרדיאן" מיום 6 בספטמבר נתקיימו אפוא ברובן: הברית האטלנטית נודעוזה זעזוע חמור, התעלה נחסמה לחדשים אחדים, נתעכבה אספקת-הנפט ומתוך כך נגרם הפסד ניכר למשק האירופי. הפרסטיז'ה של כל המחנה הדמוקרטי — ובתוכו גם של ארה"ב, כמובן — באסיה ובאפריקה ספגה מהלומה כבדה.

לעומת זה פתח כשלון המערב אפשרויות גדולות חדשות להתקדמות נוספת של הסובייטים. בראשית המיבצע הבריטי-הצרפתי הוציאו את משלחותיהם ומומחיהם ממצרים — ראייה לכן, אולי, שעדיין לא ראו את ראש-הגשר שלהם במזרח הקרוב

בחינת עמדת־מפתח שבה יחזיקו בכל התנאים. אך נוכח הפילוג המדיני והכשלון הצבאי של הגוש הדימוקראטי ניצלו הרוסים את הסיכוי שניתן להם במהירות ובמלוא המידה. האהדה שקיוו האמריקאים לרכוש באסיה ובאפריקה ניתנה דווקא למחנה הקומוניסטי. מהלומת־הנגד רבת־ההצלחה של מחנה זה, באמצעי הלוחמה הפסיכולוגית, נעשתה פתיחה לשלב חדש במיתקפת המלחמה הקרה במזרח.

ג

כשלון המערב בחתירתו לסתימת פירצה במערך האסטרטגי שלו לא מקרה היה, כשם שלא מקרה היתה הצלחת הגוש המזרחי במיבצע מאותו סוג.

שרשי הכשלון היו נעוצים, בראש־וראשונה, בעובדה שהמערב לא היה מסוגל כלל להגיע לתמימות־דעים בתפיסת מכלול האינטרסים האסטרטגיים שלו במזרח הקרוב, וממילא לא היה תמים־דעים בשאלה אם הלאמת תעלת־סואץ יש בה משום פריצה מכרעת של מערך־ההגנה הגלובאלי שלו או לא. וכן עמדה בסתימותה גם השאלה החשובה השניה: האפשר לפתור בעיה זו באמצעים צבאיים, או שמא מצריך יישובה שימוש גמיש בשיטות מדיניות־כלכליות מתוכננות לטווח ארוך.

אכן, קביעת־המטרה של המיבצע הבריטי־הצרפתי באזור־סואץ היתה מעורפלת ומטושטשת בתכלית, ואילו הניגוד בין המטרה לאמצעים הגיע לכלל ביטוי ברור הן בעת ההכנות למערכה הן בעת ביצועה.

התנאים המיבצעיים לפעולה מוגבלת במסגרת המלחמה הקרה, שתכליתה ליצור או לבטל עובדות מסוימות, פוליטיות ואסטרטגיות, הודגמו בבירור על־ידי מערכת הרוסים בהונגריה: מהלומה מהירה ומפתעת על יסוד תכנית וריכוז־כוחות הערבים להצלחת המפעל תוך זמן קצר ביותר. הקצב של פעולה מקומית כזאת הוא — בצד המטריה האטומית — ערובה עיקרית למניעת הליכי־נגד של מחנה־האויב באמצעים צבאיים, פוליטיים או פסיכולוגיים, וגם ערובה עיקרית מפני התרחבות הפעולה לממדים של סיכסוך גלובאלי.

אולם קצבה של פעולה הוא תולדת תנאים אחרים: עצמה וכוונות־פעולה של הכוחות הלוחמים, מצד אחד, ומצב גיאוגרפי נוח ותיפקוד יעיל של מערכת הבסיסים וקווי־הקשר, מצד שני.

ברית־המועצות נהנתה במערכה שלה באירופה המזרחית לא רק מיעד ברור, מתמיכה בלתי־מסויגת כמעט — ולו גם כפויה — מצד בעלות־בריתה, מן המטריה האטומית שאיש לא פיקפק בקיומה, ומאיר־גישותה לכל לחץ דיפלומטי־מוסרי. היו לה גם רשת־בסיסים וכוחות לוחמים, שמבחינת מצבם כמו גם מצד רמת־כוונותם היו מתאימים בדיוק לאותו סוג מיבצעים שבוצע בהונגריה. המחנה המערבי מצדו מוכרח היה להביא בחשבון שביום מן הימים עלול המזרח התיכון להיות זירת פעולות צבאיות מוגבלות במסגרת המלחמה הקרה, אך מובן שהכוחות והבסיסים אשר יידרשו למערכה כזאת לא יוכלו לדמות כלל לעצמתה של ברית־המועצות

הרופה המזרחית, הנשענת על כוחות־קרקע ובסיסי־יבשת, על מסילות־ברזל ורשת כבישים.

אולם המערך האסטרטגי האמריקאי במרחב זה היה מוכן בעיקר למלחמה חמה אטומית; ואילו שרידיו של מנגנון־העצמה הקלאסי הבריטי, שנשענו על הצי ובסיסיו ועל חיל־משלוח הנוחת על החוף מן הים, שוב לא תאמו לא את המציאות הטכנית של התקופה ולא את מציאותה המדינית־הצבאית.

הצרפתים הביאו בחשבון מציאות זו — בתפיסתם, לפחות. הם הסיקו נכונה כי אחד המכשירים העיקריים של האסטרטגיה המערבית למיבצעים מוגבלים במסגרת המלחמה הקרה צריך להיות עתודת־התערבות מורכבת צנחנים וחיל־רגלים מוטס, בתמיכה טקטית ומיבצעית של חיל־האוויר. צרפת לבדה, שהותשה וידיה נכבלו מחמת מלחמותיה הממושכות והמתישות בהודו־סין ובאלז'יריה, לא יכלה ליצור מכשיר כזה. אנגליה מצדה ריכזה את מאמצי־ההגנה שלה בעיקר במגמה להיעשות „שותף צוער“ לאמריקה ב„מועדון האטומי“. כוחות־הקרקע ומערכת־הבסיסים שלה נתישנו, ומתוך כך נתפסה להשקפות מיבצעיות וטקטיות שאבד עליהן כלת.

סקירתם של מאורעות התקופה מלמדת אותנו שאין מדינה אחת, או אחדות, ממדינות המחנה המערבי מסוגלות לדבר שרק המחנה כולו — הברית צפון־האטלנטית — מסוגל לו: פיתוח עתודת־התערבות אסטרטגית מוטסת, מכשיר הכרחי במלחמה הקרה משום מצבו הגיאופוליטי של המערב — וזאת בגלל ההוצאות הגדולות והבעיות הטכניות הכרוכות בכך.

כיון שב־1956 לא הצליחה נאט"ו לפתח לא אסטרטגיה משותפת, לא תיכנון מחייב ולא הנהגה מותאמת לעמידה במערכה הגלובאלית האקטואלית, ותחת זאת הוסיפה להתכונן למערכה פוטנציאלית ותלויה בספק — ממילא היתה נטולה לא רק מטרה ברורה אלא גם אמצעים להשגת המטרה.

ד

במערכות של חדשי אוקטובר ונובמבר 1956 נבחנו כמה וכמה תפיסות ודפוסי־ארגון צבאיים־מדיניים במבחן הקשה של המציאות המלחמתית. את תוצאות המבחן אפשר לסכם בקצרה כלהבא:

1) הגוש המזרחי הוכיח כי מערך־העצמה ושיטות־ההפעלה שלו מתאימים במיוחד להצלחה במערכות המלחמה הקרה. מערך־עצמה זה נשען על שילוב שקול של כוחות לוחמים אטומיים וקלאסיים; על הבנה מעמיקה בלוחמה פסיכולוגית־מדינית; על אחדות המחנה הקומוניסטי, שגם אם כפויה היא בכל־זאת אינה ניתנת לעירעור מבחוץ; ועל אסטרטגיה עקיבה, שאינה צריכה להתחשב בשום עיונים מוסריים.

2) לעומת זה הגיעו הפרובלמטיקה והחולשות — בין מהותיות ובין שניתן למנען — של המערב, של השקפותיו העיוניות ושל כוננותו המעשית, לכלל ביטוי מלא בימי אוקטובר ונובמבר.

הוברר כי אותו מכשיר אסטרטגי על-לאומי שחישל לו המחנה המערבי להגנתו — נאט"ו — היה מכוזן אז למטרה עיקרית אחת: להרתיע את היריב מלחולל סיכסוך אטומי במרחב האירופי.

אבל נאט"ו לא פיתחה לא את התפיסות ולא את המנגנון הדרושים לעריכת מלחמה קרה בקנה-מידה גלובאלי, אף שמאמץ זה היה לה צרה-פורת, בשל מצבה הגיאר פוליטי ובשל האינטרסים שלה. לאור ההגבלות שפופה הדמוקרטיה מעיקרה על נציגיה בתחום השימוש הישר בכוח (ואפילו כוח בלתי-אטומי) נראה כי הכרח גמור הוא להקדיש שימת-לב מיוחדת לאמצעי-לחימה ולשיטות-לחימה פסיכולוגיים, מדיניים וכלכליים במלחמה הקרה.

מבחינה זו לא היה המערב מוכן להתמודד עם יזמתו של הגוש הקומוניסטי במזרח התיכון, שבימי סיכסוך-סואץ עוד היתה בשלב-ראשיתה. הנה ראייה אחת: אי-היכולת להגיע לכלל תמימות-דעים בהערכת המצב ובקביעת עמדה, שהולכה בהכרח לפילוג — קצרי-ימים, אך הרה-שואה — במחנה המערבי, לקרע בין המעצמה האטומית הגדולה לבעלות-בריתה במחנה זה.

עוד ראייה לדבר הוא חוסר-האחידות במנגנון-הכוח המערבי: — הכוחות האמרי-קאיים והמערך האסטרטגי שלהם, שהיסוד האטומי מודגש בו הדגשה יתרה — הכוח הצבאי הבריטי ביים, ביבשה ובאוויר ורשת-הבסיסים שלו, מבוסס על נקודות-השקפה מיושנות וחסר כוננות-פעולה — ההשקפות הצבאיות-המדיניות המודרניות של הצרפתים, הניתנות למימוש חלקי בלבד בתנאים הקיימים ואינן זוכות להתקבל במסגרת מיבצע-סואץ.

שאר הגורמים אשר להם חלק בכשלון — החל בעובדה שהסיכסוך נתחולל בכלל במסיבות הללו וגמור בשגיאות ובליקויים בתחום המדיני, המיבצעי, הטקטי והלוגיסטי — לא היו אלא תולדות בלתי-נמנעות ממציאות-היסוד ההיא.

(3) במערכות של אוקטובר ונובמבר 1956 נתגלתה אפוא העצמה היחסית של הגוש הטוטליטרי והחולשה היחסית של הגוש הדמוקרטי, להבדיל משלבים קודמים של המלחמה הקרה, בזירות אחרות, נתגלו עצמתם וחולשתם של שני המחנות ביחסים הפוכים.

גם הכוחות וההשגים הצבאיים של שתי המדינות הקטנות שנסתבכו בתקופה ההיא בסיכסוך הגדול — מצרים וישראל — היו, בסופו של דבר, ביטוי למבנה המדיני-החברתי שלהן. מצד אחד הוכח כי הרודנות הנאצרית של הבורגנות הלאומנית הקיצונית הורכבה על פְּנֵה שלא נשתנתה — המדינה הפיאודאלית — ולכן לא צלחו אף כמות גדולות של נשק חדיש להפוך את הצבא המצרי לצבא מודרני. נאצר עדיין לא הצליח להגשים את נסיונו של מוחמד-עלי: להעמיד, בכוח עזרה מן החוץ, מנגנון צבאי מודרני ויעיל, בלא התחשבות במציאות הכלכלית-החברתית של מצרים. רק בשלבים מאוחרים יותר של המלחמה הקרה עתיד היה הרודן המצרי להתקדם התקדמות ניכרת לקראת מטרה זו.

וגם ההצלחות, המוגבלות בהכרח, שיכלה מדינת-ישראל להשיג, והתכונות החיוביות שגילו כוחותיה, במערכת סיני כמלחמת-1948, אף הן היו תולדות המציאות המדינית-החברתית של המדינה.

זהו משהו מלקח הקרבות הגדולים והראשונים של המלחמה הקרה במזרח התיכון. התפתחות הסיכסוך בשנים 1957—1960 הוכיחה כי המערב לא למד את הלקח אלא בחלקו.